

точности, профессиональной взвешенности в решении спорных вопросов и сэкономить средства, которые выплачиваются адвокату за сопровождение дела и арбитражный сбор при обращении в суд.

INDEPENDENT EXPERTISE AS ONE OF THE MEANS OF SOLVING DISPUTES IN THE PRE-TRIAL STAGE

H. Pampukha

The article considers a new way of solving disputes by an independent expert, as a way of pre-trial, peaceful, quick and less confrontational solutions. It is an expertise that helps to achieve accuracy, professional judgment in resolving disputes and save money paid to the lawyer for the support of the case and arbitration fees when appealing to the court.

УДК 343.98

О. А. Гуменський
головний судовий експерт

*Чернігівське відділення
Київського науково-дослідного інституту судових експертиз
Міністерства юстиції України*

Т. В. Будко
доктор юридичних наук, професор,
головний науковий співробітник (наукової установи)

*Український науково-дослідний інститут спеціальної техніки та
судових експертиз Служби безпеки України*

МІСЦЕ ЕКСПЕРТИЗИ СПЕЦІАЛЬНИХ ТЕХНІЧНИХ ЗАСОБІВ НЕГЛАСНОГО ОТРИМАННЯ ІНФОРМАЦІЇ (СТЗ) В СИСТЕМІ СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ

Дана стаття присвячена критеріям розмежування експертиз за класами, родами, видами тощо при їх класифікації під час створення нових напрямків експертних досліджень. Зокрема, на основі запропонованих критеріїв визначено місце експертизи СТЗ в системі судових експертиз.

Ключові слова: класифікація, класи, роди, види, судова експертиза, методи, компетенція.

Оцінюючи обґрунтованість висновків експерта слідчому (судді), перш за все, необхідно враховувати, що експертне дослідження повинно проводитися:

- у межах компетенції експертизи (певної спеціалізації);

- у межах можливостей даного роду експертизи;
- відповідно до вимог методики судової експертизи.

Отже, слідчому (суду) в т.ч. необхідно з'ясувати, чи використовував експерт, вирішуючи завдання, коректні експертні методики, чи вірно мотивував їх застосування в процесі дослідження, при тому, що наукові дослідження, в результаті яких створюються нові експертні методики та уточнюються, удосконалюються вже існуючі, в судово-експертних установах проводяться постійно. В свою чергу, методика будь-якого рівня базується на пізнанні закономірностей формування і функціонування досліджуваних об'єктів, що відносяться до певної галузі (класу, роду, виду) судової експертизи.

Таким чином, коректна класифікація судових експертиз (віднесення їх до певного класу, роду, виду тощо) є вкрай важливою для правильного оцінювання обґрунтованості висновку експерта.

Але, подібно до того, як інтеграція і диференціація наукових знань на сучасному етапі розвитку науки привели до того, що класична класифікація наук, їх розділення на суспільні (гуманітарні), природні і технічні набула вельми умовного характеру, все менше стала відповідати справжній природі тієї чи іншої галузі наукового знання, так і в області класифікації судових експертиз виникають проблеми, що представляють все більші труднощі для однозначного рішення. По суті, ці труднощі виникають вже при визначенні критеріїв віднесення експертиз до того чи іншого виду, роду або навіть класу.

До останнього часу класифікація судових експертиз здійснювалася, здебільшого, на основі тих наук, методи яких використовувалися для дослідження деякої множини об'єктів, сама ж ця множина виділялася за різними підставами. Так, наприклад, якщо об'єктами, складовими множини, є харчові продукти, експертизу називають харчовою, якщо це продукти життєдіяльності людського організму – біологічною, іноді судово-медичною і таке інше.

Що ж стосується криміналістичної експертизи, то історично, і на цій основі традиційно, її підрозділяли на судову експертизу документів, судово-балістичну, трасологічну та на експертизу за рисами зовнішності (портретно-криміналістичну, або криміналістичне встановлення особи за рисами зовнішності) [9, с. 32]. По мірі розвитку теорії та практики криміналістичної експертизи ця класифікація ставала все більш дробною. Так, Л. Є. Ароцкер приводив вже класифікацію, що охоплює не тільки види, але і підвиди криміналістичної експертизи [4, с. 53–54].

А. Р. Шляхов [29, с. 12–17], запропонував поділ експертиз на класи, роди, види і підвиди¹. Таким чином, в основі деталізації

---

¹ У класі криміналістичних експертиз рід, наприклад судово-почеркознавчої експертизи, підрозділяється А. Р. Шляховим на види: дослідження текстів (записів),

класифікації видів криміналістичної експертизи лежить подальша диференціація її об'єктів. Цю тенденцію можна простежити і стосовно методик експертного дослідження: розробляються окремі методики для досліджень, наприклад, підписів, літерного, цифрового письма тощо. Однак ці процеси не зачіпали змісту переліку основних – названих згодом традиційними – видів криміналістичної експертизи [5, с. 67].

Розвиток усіх видів судової експертизи на базі загального прогресу науки, поява нових методів і об'єктів дослідження, процеси інтеграції та диференціації наукового знання не могли не відбитися на криміналістичній експертизі та її теоретичних основах. На порядок денний було поставлено питання про поповнення переліку криміналістичних експертиз новими видами і, як наслідок, про критерії відмежування криміналістичної експертизи від інших видів судової експертизи.

До певного часу це завдання успішно вирішувалася по лінії предмета експертизи. У 1961 році А. І. Вінберг писав з цього питання: «Для відмежування сфери криміналістичної експертизи від судово-медичної, судово-хімічної та інших видів судової експертизи можуть бути запропоновані два критерії – основний і похідний. Основний критерій відноситься до головної задачі експертизи; індивідуальна ідентифікація – це сфера криміналістичної експертизи, і родова ідентифікація – сфера судової фізики, хімії тощо. Похідний критерій відноситься до допоміжних завдань експертизи (до не ідентифікаційних): ступінь близькості до основної науки – криміналістики – в одних випадках, і до фізики, хімії, біології тощо – в інших» [9, с. 81–82].

Однак, досить скоро під сумнів було поставлено основний критерій розмежування. Була визнана правомірність виконання деяких ідентифікаційних досліджень судовими медиками з використанням трасологічних методів. Індивідуальна ідентифікація перестала розглядатися як сфера тільки криміналістичної експертизи. Дійсно, криміналістична експертиза в більшості випадків – експертиза ідентифікаційна. Але, як відомо, крім ототожнення, вона вирішує безліч не ідентифікаційних завдань і залишається при цьому криміналістичною експертизою. Отже, характеристики розв'язуваних експертизою завдань ще недостатньо для категоричного зарахування

підписів («підписна експертиза»), цифрових записів; вид – на підвиди. Так, дослідження підписів містить підвиди: а) дослідження підписів, виконаних в звичайних умовах і при звичайному стані пишучого; б) дослідження підписів, виконаних з навмисним перекручуванням («автопідробка»); в) дослідження підписів, виконаних в незвичайних умовах і незвичайному стані; г) дослідження підписів, виконаних з наслідуванням («на глаз», з попереднім тренуванням); д) інші дослідження; е) дослідження підписів від імені вигаданих осіб.

її до того чи іншого виду судової експертизи, для визначення її приналежності до певного класу.

Для відмежування одного виду судової експертизи від іншого або для зарахування експертизи до того чи іншого відомого виду експертиз недостатньо будь-якої однієї окремої ознаки. Так, О. Р. Шляхов писав з цього приводу: «Судова експертиза взагалі і криміналістична експертиза зокрема можуть бути поділені на області-знання за сукупністю трьох її суттєвих ознак: предмета, об'єкта і методики експертного дослідження. **Лише в сукупності** (курсив наш. – Т. Б та О. Г.) вони утворюють окрему галузь спеціальних знань, самостійний вид експертизи» [32, с. 27–28].

Проаналізувавши існуючі підходи до розмежування криміналістичних і не криміналістичних експертиз Р. С. Белкін, який взяв за основу погляди А. Р. Шляхова, відзначав: «Хотілося б тільки сказати, що до трьох названих ознак, що відрізняють один вид експертизи від іншого, слід додати і четверту – характер спеціальних знань, що грають домінуючу роль при вирішенні задач даного виду експертизи» [5, с. 70]. Сюди входять знання про властивості і ознаки об'єктів; про методи аналізу; про зміст і методи порівняльного дослідження; про методи і критерії оцінки ознак (В. С. Митричев). Зазвичай під спеціальними розуміються знання, отримані в результаті професійної підготовки і заняття будь-якою діяльністю. Іноді вказується, що їх предметом є сукупність методів дослідження об'єктів і явищ або система методів дослідження і принципи оцінки їх властивостей і ознак [2, с. 316].

Критикуючи позицію авторів, на думку яких в основу класифікації повинна бути включена і галузь знань, А. В. Кудрявцева відмічає, що галузь знань хоча і служить джерелом спеціальних знань експерта, проте є лише однією зі складових, що визначають їх сутність [15, с. 120].

Т. В. Аверьянова зазначає, що А. Р. Шляхов мав рацію, вважаючи, що для класифікації судових експертиз необхідний комплексний критерій, але його склад бачиться іншим, ніж той, який був їм запропонований. «Процеси інтеграції та диференціації знань привели до того, що такий критерій, як методи експертного дослідження, фактично взагалі вже не може вважатися таким. Не годиться взятий сам по собі і такий критерій, як характер спеціальних знань, домінуючий при вирішенні тієї чи іншої експертної завдання», що свідчить про їх досить умовне, відносне значення для даної класифікації. Нею виділяються об'єкти і завдання експертного дослідження і, крім того, що дуже важливо, такий компонент критерію, як традиція, традиційне уявлення про об'єкти і завдання певного роду, виду експертизи [2, с. 317]. Тобто, при виділенні з існуючих або розробці нових видів криміналістичних експертиз і констатації їх криміналістичної природи важливу роль, з її точки зору, відіграє саме

традиційне уявлення про види, об'єкти та завдання криміналістичної експертизи. Говорячи про систему спеціалізованих експертних знань, яка історично склалася, О. О. Ейсман справедливо відзначав, що при їх розмежуванні «тільки поєднання аналітичного та історичного підходу до вирішення подібних питань може призвести до задовільної відповіді. Будь-які теоретичні висновки повинні будуватися з урахуванням історично сформованого розподілу функцій між різними установами та розподілу знань між галузями науки» [34, с. 33–39].

Ми дотримуємося думки, що інструмент розмежування експертиз повинен бути найбільш точним, тобто, включати максимальну, але, при цьому, достатню (щоб не переобтяжувати) кількість критеріїв, аби виключити можливість багатозначності. Таким чином, інтегруючи вказані погляди вчених, вважаємо, що при розмежуванні експертиз потрібно керуватися комплексним критерієм, який включає уявлення про предмет і цілі даного виду експертизи, її об'єкт, методи і характер ґрунтового знання та враховує генезис її розвитку. Такий комплексний критерій дозволяє більш-менш чітко відмежувати їх один від одного. У слідчій і судовій практиці можна керуватися загальноприйнятими розподілом експертиз за характером ґрунтового знання. Саме так класифікуються судові експертизи в сучасній довідковій літературі [21, 26].

На сьогоднішній день кожне експертне відомство має нормативно затверджений класифікований перелік судових експертиз, які проводяться відомчими експертами. Проте, деякі класифікації мають, на нашу думку, суттєві недоліки. Наприклад, в переліку видів судових експертиз та експертних спеціальностей, затверджених Наказом СБУ від 24.12.2014 № 855 [23], експертизу спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації (далі – СТЗ) віднесено до класу криміналістичних (індекси експертних спеціальностей – 7.7, 7.13) експертиз. Втім на наш погляд, це зроблено штучно, аби забезпечити від розголошення методи роботи оперативно-технічних підрозділів, які явно представлені в методиках досліджень в описі порядку дій під час проведення експертного експерименту, який повинен проводитися в умовах, максимально наближених до умов звичайного функціонування спеціального технічного засобу, адже згідно зі ст. 4 закону України «Про підприємництво» [24] «діяльність, пов'язана з проведенням криміналістичних експертиз, може здійснюватися тільки державними підприємствами та організаціями». Для визначення місця експертизи СТЗ в класифікації судових експертиз, проаналізуємо складові визначеного нами критерію відмежування експертиз.

Поняття предмета і об'єкта судової експертизи відносяться до числа ключових в теорії і практиці судової експертології.

Знання предмету експертизи відіграє важливе значення насамперед при її призначенні. Предмет експертизи визначає:

можливості того або іншого виду експертних досліджень; обсяг процесуальних матеріалів і об'єктів, необхідних і достатніх експерту для проведення експертизи; компетенцію експертизи в кожному конкретному випадку. Визначення предмета експертизи допомагає у вирішенні питання про так звану експертну ініціативу, про право експерта на звуження або розширення предмета конкретної експертизи тощо.

В широкому розумінні предмет це – 1. Матеріальне конкретне явище, що сприймається органами чуття. 2. Логічне поняття, що становить зміст думки, пізнання і т. ін. 3. Те, на що спрямована пізнавальна, творча, практична діяльність кого /, чого-небудь. 4. Коло знань, що становить окрему дисципліну викладання [8, с. 1104].

Дотримуючись загальноприйнятої в юридичній літературі термінології під предметом експертизи розуміють те, на що спрямована практична експертна діяльність, тобто, спрямування досліджень експерта.

Широкого поширення в літературі набули дві основні позиції щодо поняття «предмет експертизи», які конкретизуються науковцями по-різному.

Одні вчені вважають, що предметом судової експертизи є питання, поставлені судом перед експертом; інші доводять, що ним є факти, фактичні дані, які встановлює експерт в процесі дослідження. Є і «перехідні» визначення. Наприклад, І. Л. Петрухін, досліджуючи експертизу як засіб доказування в радянському кримінальному процесі, зазначав, що в результаті проведення експертного дослідження предмет експертизи із сукупності питань перетворюється в сукупність фактичних даних, встановлених експертизою [20, с. 98]. Але така сукупність даних буде вже предметом судового, а не експертного дослідження.

Точка зору щодо окреслення предмета експертизи колом поставлених перед експертом питань викликає, на наш погляд, справедливу критику. Підтримуючи іншу позицію, ми не будемо зупинятись на цьому дискусійному питанні в рамках даної статті. Поняттю предмета судової експертизи та окремих її видів, мабуть, найбільшу увагу приділив у своїх роботах О.Р. Шляхов. На його думку, «предметом експертизи є факти, обставини кримінальної або цивільної справи, що підлягають встановленню за допомогою спеціальних знань» [31, с. 48; 30, с. 58; 32, с. 13; 28, с. 3]. Коли ж говорять про предмет конкретної експертизи, то «мають на увазі обставини (фактичні дані), що встановлюються на основі спеціальних знань з питань, які ставляться на вирішення експертизи» [33, с. 5].

Р.С. Белкін відмічає, що запропоновані О.Р. Шляховим визначення предмета експертизи взагалі і предмета конкретного виду експертизи найбільш правильні і заслуговують загального визнання [5, с. 63]. Як справедливо вважає Ю.К. Орлов, «таке розуміння

предмета відповідає змісту закону і цілком виправдано теоретично», оскільки «узгоджується з поняттям предмета доказування і знаходиться з ним в такому ж співвідношенні, як експертиза з процесом доказування в цілому» [19, с. 39].

Т. В. Авер'янова предмет визначає як «встановлення фактів (фактичних даних), суджень про факт, що мають значення для кримінальної, цивільної, арбітражної справи або справ про адміністративні правопорушення, шляхом дослідження об'єктів експертизи, які є матеріальними носіями інформації про подію, що відбулася» [1, с. 305–336].

Із запереченнями проти терміна «фактичні дані» у визначенні предмета експертизи виступає і М. О. Селіванов, який зауважує, що предметом може бути тільки «факт, що реально відбувся (міг відбутися) у минулому, існує (міг існувати в сьогоденні), а також закономірності, зв'язки і відносини, що обумовлюють даний факт». Фактичні ж дані (відомості про факти) утворюють, на його думку, не предмет, а результат експертизи [27, с. 63].

Вважаємо найбільш вдалим та підтримуємо погляди з цього питання С. С. Бичкової, яка відмічає, що під час експертизи встановлюються певні обставини, факти дійсності (але не закономірності). Однак, для наступних суб'єктів – суду та осіб, які беруть участь у справі, – вони виступають вже як відомості про факти (фактичні дані), оскільки експерт, як відомо, не є кінцевим суб'єктом доказування. Визнавати які-небудь факти встановленими може тільки суд. Тому в даному випадку ці поняття не є антонімами, вони відображають різні аспекти того ж самого: у рамках експертизи для експерта це будуть факти, обставини, у рамках процесу доказування в цілому, для інших суб'єктів – відомості, фактичні дані [6, с. 38].

З огляду на викладене, інтегруючи визначення предмету експертизи, запропоновані О. Р. Шляховим, Т. В. Авер'яновою та С. С. Бичковою, хочемо запропонувати таке: «предметом експертизи є факти, обставини, що мають значення для кримінальної, цивільної справи або справ про адміністративні правопорушення, що підлягають встановленню за допомогою спеціальних знань шляхом дослідження об'єктів експертизи. Для наступних суб'єктів – суду та осіб, які беруть участь у справі, – вони виступають вже як відомості про факти (фактичні дані)».

Дане визначення, на нашу думку, повною мірою відображає сутність предмета експертизи та слугує відправною точкою для визначення предмету конкретних родів, видів та підвидів експертиз.

Таким чином, предмет експертизи СТЗ становлять факти, що мають значення для кримінальної справи, пов'язані з розробкою, виготовленням та використанням СТЗ, що встановлюються на основі спеціальних знань в галузі дослідження СТЗ.

Будь-яка експертиза також має свій об'єкт дослідження, без існування якого неможливе проведення експертизи взагалі.

Об'єкт експертизи є невід'ємною і визначальною ознакою видової приналежності експертного дослідження, джерелом відомостей про ті чи інші події, з ним пов'язано встановлення меж компетенції експертів і багато іншого.

Тут доречно зупинитися на уточненні поняття об'єктів судової експертизи взагалі і криміналістичної зокрема. Поняття об'єкта експертизи суттєвих розбіжностей в літературі не викликає. Під об'єктом дослідження будь якої судової експертизи розуміють джерело фактичних даних, за якими встановлюють певні факти, що цікавлять слідство [13, с. 219]. Іншими словами, це носії інформації, що підлягають дослідженню.

Об'єкт експертизи визначають або як речі – носії властивостей, ознак і відносин, дослідження яких дозволяє констатувати факти, що мають доказове значення [17, с. 37], або як матеріали справи, за допомогою вивчення яких пізнається предмет експертизи, тобто вирішуються питання і встановлюються обставини справи [31, с. 45-46], або як матеріальні носії обставин справи, що вимагають експертного дослідження [12, с. 45; 11, с. 46], або як носії інформації про факти і події, як джерела фактичних даних, одержуваних шляхом застосування спеціальних знань [32, с. 16; 19, с. 40]. Деякі відмінності в цих дефініціях пояснюються аспектом розгляду – процесуальним і інформаційним.

Зазвичай до об'єктів експертизи відносять матеріальні утворення – предмети, речову обстановку або її елементи. Немає єдності у вирішенні питання про віднесення до об'єктів експертизи різних процесів. Так, Г. М. Надгорний вирішує це питання позитивно [18, с. 393], В. М. Галкін – негативно [12, с. 45]. Ю. К. Орлов, вважаючи, що в принципі експертному дослідженню можуть піддаватися і різні процеси (події, явища, дії), вважає, що краще більш вузьке розуміння об'єкта експертизи – як конкретних предметів [19, с. 40–41]. Ми повністю згодні з цією позицією.

Основними об'єктами експертизи СТЗ є технічні засоби.

Окремо відмічаємо, що методикою дослідження СТЗ є методика групової ідентифікації (не індивідуальної, хоча це можна і не враховувати), тобто під час дослідження встановлюється лише належність/віднесення пристрою до певної групи технічних засобів.

Важливим також є те, що експертиза СТЗ ґрунтується на знаннях з електротехніки, електроніки, радіотехніки, комп'ютерної техніки, програмуванні, технології виробництва електронних пристроїв, і розвивається, використовуючи досягнення цих технічних наук, які хоч входять в поняття «техніка», але історично не мають ніякого відношення до криміналістичної техніки.

Тобто, якщо, навіть, підійти з точки зору тільки такого критерію як характер спеціальних знань до оцінки природи експертизи СТЗ, то виявиться, що в структурі спеціальних знань, якими повинен володіти фахівець, який здійснює цю експертизу, взагалі відсутні специфічно криміналістичні пізнання або в кращому випадку вони представлені лише знаннями в області теорії криміналістичної групової ідентифікації. Більш того, якщо, навіть, буде проведена «індивідуальна ідентифікація», наприклад, за IP-адресою та іншими даними буде встановлено, що саме цей пристрій був під'єднаний до саме цього комп'ютеру і вони обмінювалися даними в режимі реального часу, можливо, навіть, за протоколами обміну буде встановлено точний час з'єднання та тривалість передачі інформації, не складно побачити, що ця «індивідуальна ідентифікація» має зовсім мало спільного із криміналістичною ідентифікацією взагалі.

Характер спеціальних знань, що грають домінуючу роль при проведенні СТЗ, в свою чергу, визначає методики експертних досліджень. Без знань з електро-, радіо-, комп'ютерної техніки виконання експертиз програмно-апаратних комплексів, якими найчастіше є СТЗ, на основі лише судово-експертологічних чи криміналістичних знань, неможливо. В даному випадку судова експертологія і криміналістична техніка (як розділ криміналістики) виконують роль однієї з методологічних функцій – важливу, але не достатню для здійснення експертних досліджень.

А. Н. Васильєв писав про це: «Можна, звичайно, підучити експерта-криміналіста, наприклад, експерта-трасолога, для участі в розслідуванні автопригод і підпалів, але це не зробить його вченим в області спеціальних наук, а лише ремісником для простих випадків. Адже для вирішення багатьох питань необхідні міцні теоретичні знання і постійний зв'язок з науками й з практикою, яка постійно змінюється» [7, с. 29]. Криміналіст, зрозуміло, може опанувати тим чи іншим природничим або технічним методом і використовувати його в своїй практиці (відомо, що розширення арсеналу методів – одна з тенденцій розвитку криміналістичної експертизи), однак від нього навряд чи правомірно очікувати розробки таких методів, тобто, такого рішення завдання, яке повинно виконуватися не на дилетантському, а на професійному рівні.

При виконанні експертиз СТЗ специфічними є тільки знання експерта в сфері процесуальних умов його діяльності та оцінки результатів дослідження.

Заслуговує на увагу також думка Л. Є. Ароцкера, що «до криміналістичних експертиз можна віднести тільки такі види, наукові основи яких сформовані в рамках відповідного розділу криміналістики. Ті ж види судових експертиз, наукові основи яких сформовані за рахунок фундаментальних наук (наприклад, фізики, хімії та ін. або за

рахунок фундаментальних і інших судових наук, але не криміналістики, не можуть бути визнані криміналістичними» [3, с. 252–253]. Якщо тільки уявити собі, що експертиза СТЗ є криміналістичною, то потрібно включити основні її положення до розділу «Криміналістична техніка» підручників криміналістики і викладати на юридичних спеціальностях ВНЗ, а це вже, навіть, не смішно.

Тобто експертиза СТЗ не є криміналістичною за визначенням і повинна займати місце в класі інженерно-технічних експертиз. Інша справа, що для недопущення розголошення відомостей, які стосуються проведення оперативно-технічних заходів, та розкриття методів роботи оперативно-технічних підрозділів правоохоронних органів, що є безперечно вагомим аргументом, а також для забезпечення виключного права Служби безпеки України щодо регулювання обігу СТЗ, експертиза СТЗ повинна бути на законодавчому рівні виключена із переліку експертиз, дозволених для проведення іншим, крім експертних підрозділів СБУ, експертним організаціям. Тим більше, перший крок в цьому напрямку вже зроблено. Статтею 7 Закону України «Про судову експертизу» [25] визначено, що «судово-експертну діяльність у кримінальному провадженні здійснюють державні спеціалізовані установи». Якщо враховувати, що згідно з Ліцензійними умовами [16] «висновок щодо належності/неналежності засобів до спеціальних технічних засобів для зняття інформації з каналів зв'язку та інших технічних засобів негласного отримання інформації надає СБУ», то подальше перебування експертизи СТЗ в класі криміналістичних експертиз тепер вже не просто безглуздо, а ще й недоцільно.

У зв'язку в викладеним вище вважаємо, що доцільним є використання такого терміну, як судова експертиза спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації (СТЗ), яка входить до класу інженерно-технічних експертиз.

До речі, на наш погляд суттєвим недоліком Наказів Мініюсти України № 53/5 від 08.10.1998 (зі змінами) [14] та 301/5 від 03.03.2015 [22] є некоректна класифікація експертиз. По-перше, в наказі № 53/5 ніяк не означено, що криміналістична, інженерно-технічна, економічна тощо експертизи є класами судових експертиз, а в наказі № 301/5 вже й назви класів відсутні; по-друге класи і роди чомусь називаються видами і підвидами судових експертиз. Наказ СБУ від 24.12.2014 № 855 [23] принаймні містить вказівку на те, що криміналістична, інженерно-технічна, економічна і такі інші, експертизи є класами експертиз, проте, і в цьому наказі роди експертиз називаються видами і підвидами. Вказане потребує виправлення.

Перелік посилань

1. *Аверьянова Т. В.* Судебная экспертиза. Курс общей теории. Москва, 2009. 480 с.
2. *Ароцкер Л. Е.* Проблемы теории судебной экспертизы // Проблемы социалистической законности на современном этапе коммунистического строительства. Харьков, 1978.
3. *Ароцкер Л. Е.* Сущность криминалистической экспертизы // Криминалистическая экспертиза. Москва, 1966. Вып. 1.
4. *Белкин Р. С.* Криминалистика: проблемы, тенденции, перспективы. От теории – к практике. Москва, 1988. 304 с.
5. *Бичкова С. С.* Экспертиза в цивільному процесі України: дис. на здобуття наук, ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.03 Київ, 2003.
6. *Васильев А. Н.* Проблемы советской криминалистики // Соц. законность. 1973. №3.
7. *Великий тлумачний* словник сучасної української мови (з дод., допов. та CD) / уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. Київ; Ірпінь, 2007. 1736 с.: іл.
8. *Винберг А. И.* Криминалистическая экспертиза в советском уголовном процессе. Москва, 1956.
9. *Винберг А. И.* Насущные вопросы теории и практики судебной экспертизы // Сов. государство и право. 1961. № 6.
10. *Галкин В. М.* О понятии судебной экспертизы // Вопросы теории криминалистики и судебной экспертизы. Москва, 1969. Ч. 1.
11. *Галкин В. М.* Средства доказывания в уголовном процессе. Москва, 1968. Ч. 2.
12. *Егоров Н. Н.* Вещественные доказательства: уголовно-процессуальный и криминалистический аспекты. Москва, 2007.
13. *Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень:* затв. наказом Мініюсту України 08.01.1998 № 53/5 (у ред. наказу Мініюсту України від 26.04.2017 № 1420/5) [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98>.
14. *Кудрявцева А. В.* Судебная экспертиза в уголовном процессе России. Челябинск, 2001.
15. *Лицензійні умови* провадження господарської діяльності, пов'язаної з розробленням, виготовленням, постачанням спеціальних технічних засобів для зняття інформації з каналів зв'язку та інших технічних засобів негласного отримання інформації: затв. Постановою Кабміну від 22 вересня 2016 р. № 669 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/669-2016-p>.
16. *Надегорный Г. М.* О производном объекте судебной экспертизы // Криминалистика и судебная экспертиза. Киев, 1979. Вып. 18.
17. *Надегорный Г. М.* Объект автотехнической экспертизы // Криминалистика и судебная экспертиза. Киев, 1972. Вып 9.
18. *Орлов Ю. К.* Объекты экспертного исследования // Труды ВНИИСЭ. Москва, 1974. Вып. 8.
19. *Петрухин И. Л.* Экспертиза как средство доказывания в советском уголовном процессе. Москва, 1964.
20. *Практическая криминалистика:* подготовка и назначение судебных экспертиз. Москва, 1993. Вып. 3

21. *Про затвердження* Положення про експертно-кваліфікаційні комісії та атестацію судових експертів: наказ Мінюсту України 03.03.2015 № 301/5. Зареєстр. в Мінюсті України 04 березня 2015 р. за № 249/26694 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/z0249-15>.

22. *Про затвердження* Положення про експертно-кваліфікаційну комісію Служби безпеки України та атестацію судових експертів: наказ Центрального управління Служби безпеки України 24.12.2014 № 855. Зареєстр. в Мінюсті України 16 січня 2015 р. за № 44/26489 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0044-15>.

23. *Про підприємництво*: закон України від 07.02.1991 № 698-XII [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/698-12>.

24. *Про судову експертизу*. Верховна Рада України: закон від 25.02.1994 № 4038-XII [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4038-12>

25. *Россинская Е. Р.* Судебная экспертиза в уголовном, гражданском, арбитражном процессе: науч.-практ. пособ. Москва, 2011. 736 с.

26. *Селиванов Н. А.* Спорные вопросы судебной экспертизы // Социалистическая законность. Москва, 1978, № 5.

27. *Шляхов А. Р.* Задачи судебной экспертизы // Труды ВНИИСЭ. Москва, 1980. Вып. 42.

28. *Шляхов А. Р.* Классификация судебных экспертиз и типизация их задач. Москва, 1977.

29. *Шляхов А. Р.* Некоторые методологические проблемы криминалистической экспертизы // Научные труды Ташкентского НИИСЭ. Ташкент, 1969. Вып. 5.

30. *Шляхов А. Р.* О предмете судебной бухгалтерской экспертизы // Вопросы судебной экспертизы. Баку, 1967. Вып. 4.

31. *Шляхов А. Р.* Предмет и система криминалистической экспертизы // Труды ВНИИСЭ. Москва, 1971. Вып. 2

32. *Шляхов А. Р.* Процессуальные и организационные основы криминалистической экспертизы. Москва, 1972.

33. *Эйсман А. А.* Криминалистика в системе юридических и естественных наук // Сб. научн. работ. Вильнюс, 1963. № 1.

МЕСТО ЭКСПЕРТИЗЫ СПЕЦИАЛЬНЫХ ТЕХНИЧЕСКИХ СРЕДСТВ НЕГЛАСНОГО ПОЛУЧЕНИЯ ИНФОРМАЦИИ (СТС) В СИСТЕМЕ СУДЕБНЫХ ЭКСПЕРТИЗ

**А. А. Гуменский
Т. В. Будко**

Корректная классификация судебных экспертиз (отнесение их к определенному классу, роду, виду и т.п.) является крайне важной для правильного оценивания обоснованности заключения эксперта.

До последнего времени классификация судебных экспертиз осуществлялась в основном на основе тех наук, методы которых использовались для исследования объектов экспертизы.

Для классификации экспертиз следует руководствоваться комплексным критерием, включающим представления о предмете и целях данного вида экспертизы, ее объекте, методах и характере обосновывающего знания и учитывающим генезис ее развития.

Для определения места экспертизы специальных технических средств (СТС) в классификации судебных экспертиз нами проанализированы составляющие указанного критерия отграничения экспертиз.

Предмет экспертизы СТС составляют факты, имеющие значение для уголовного дела, связанные с разработкой, изготовлением и использованием СТС, устанавливаемые на основе специальных знаний в области исследования СТС.

Основными объектами экспертизы СТС являются технические средства.

Методикой исследования СТС является методика групповой идентификации.

Экспертиза СТС основывается на знаниях электротехники, электроники, радиотехники, компьютерной техники, программировании, технологии производства электронных устройств, и развивается, используя достижения этих наук, которые хоть и входят в понятие «техника», но исторически не имеют никакого отношения к криминалистической технике. То есть, в структуре специальных знаний, которыми должен обладать специалист, вообще отсутствуют специфически криминалистические познания или в лучшем случае они представлены только знаниями в области теории криминалистической идентификации.

То есть экспертиза СТС не является криминалистической по определению и должна занимать место в классе инженерно-технических экспертиз. Другое дело, что для недопущения разглашения сведений, которые касаются проведения оперативно-технических мероприятий, и раскрытия методов работы оперативно-технических подразделений правоохранительных органов, что является несомненно весомым аргументом, а также для обеспечения исключительного права Службы безопасности Украины регулирования оборота СТС, экспертиза СТС должна быть на законодательном уровне исключена из перечня экспертиз, разрешенных для проведения другим, кроме экспертных подразделений СБУ, экспертными организациями.

В связи с изложенным выше считаем, что целесообразным является использование такого термина, как судебная экспертиза специальных технических средств негласного получения информации (СТС), которая входит в класс инженерно-технических экспертиз.

PLACE OF EXAMINATION OF SPECIAL TECHNICAL MEANS FOR SECRET INFORMATION OBTAINING (STM) IN THE SYSTEM OF FORENSIC EXAMINATIONS

**O. Humenskyi
T. Budko**

The correct classification of forensic examinations (referring them to a certain class, genus, type, etc.) is extremely important for the correct assessment of the validity of the expert opinion.

Until recently, the classification of forensic examinations was carried out mainly on the basis of those Sciences, the methods of which were used to study the objects of expertise.

For the classification of examinations should be guided by a complex criterion, including ideas about the subject and purpose of this type of examination, its object, methods and nature of the underlying knowledge and taking into account the Genesis of its development.

To determine the place of expertise of special technical means (STM) in the classification of forensic examinations, we analyzed the components of this criterion of expertise delimitation.

The subject of STM expertise is the facts relevant to the criminal case related to the development, manufacture and use of STM, established on the basis of special knowledge in the field of STM research.

The main objects of the examination of the STM are technical means.

The research technique of STM is a technique for group identification.

STM expertise is based on the knowledge of electrical engineering, electronics, radio engineering, computer technology, programming, technology of electronic devices, and develops using the achievements of these Sciences, which, although included in the concept of "technology", but historically have no relation to forensic technology. That is, in the structure of the special knowledge that a specialist should have, there is no specific forensic knowledge at all, or at best they are represented only by knowledge in the field of the theory of forensic identification.

That is, STM expertise is not criminalistic by definition and should take place in the class of engineering and technical expertise. Another thing is that in order to prevent the disclosure of information relating to the conduct of operational and technical action, and the disclosure of way of working of operational and technical units of law enforcement agencies, which is undoubtedly a weighty argument, as well as to ensure the exclusive right of the security Service of Ukraine (SSU) to regulate the turnover of STM, STM examination should be excluded at the legislative level from the list of examinations allowed for other expert organizations except for expert units of the SSU.

In connection with the above, we believe that it is appropriate to use such a term as forensic examination of special technical means for secret information obtaining (STM), which is included in the class of engineering and technical expertise.